Series : OSS/1

Code No. **22/1**
कोड नं.

Roll No.
रोल नं.

Candidates must write the Code No. on the title page of the answer-book.
परीक्षार्थी कोड को उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें ।

- Please check that this question paper contains **15** printed pages.
- Code number given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer-book by the candidate.
- Please check that this question paper contains **17** questions.
- **Please write down the serial number of the question before attempting it.**
- 15 Minutes time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10.15 a.m. From 10.15 a.m. to 10.30 a.m., the student will read the question paper only and will not write any answer on the answer script during this period.
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **15** हैं ।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गए कोड नम्बर को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें ।
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में **17** प्रश्न हैं ।
- **कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें ।**
- इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है । प्रश्न-पत्र का वितरण पूर्वाह्ण में 10.15 बजे किया जायेगा । 10.15 बजे से 10.30 बजे तक छात्र केवल प्रश्न-पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका पर कोई उत्तर नहीं लिखेंगे ।

संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)

SANSKRIT (Core)

अवधि : 3 होरात्रयम्] *[पूर्णाङ्का : 100*

निर्धारित समय : 3 घण्टे] *[अधिकतम अंक : 100*

Time allowed : 3 hours] *[Maximum marks : 100*

निर्देशाः – *सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि* ***संस्कृतेनैव*** *लेखनीयानि ।*
जहाँ स्पष्ट संकेत नहीं हैं, वहाँ उत्तर ***संस्कृत*** *में ही दीजिए ।*
Answer the questions in ***Sanskrit*** *only unless stated otherwise.*

उत्तराणि पृथक् दत्तायाम् उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि ।
सभी उत्तर अलग दी गई उत्तर-पुस्तिका में ही लिखें ।
Answers should be written only in the separate answer-book provided.

अस्मिन् प्रश्नपत्रे ***चत्वारः*** *खण्डाः सन्ति ।*
इस प्रश्न-पत्र में ***चार*** *खण्ड हैं ।*
There are ***four*** *sections in this question paper.*

खण्ड: क	:	अपठितांश-अवबोधनम् (अपठितांश-अवबोधन)	10 अङ्का:
SECTION A	:	(Unseen Reading Comprehension)	
खण्ड: ख	:	संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् (संस्कृत में रचनात्मक कार्य)	15 अङ्का:
SECTION B	:	(Writing Skills in Sanskrit)	
खण्ड: ग	:	अनुप्रयुक्त व्याकरणम् (अनुप्रयुक्त व्याकरण)	30 अङ्का:
SECTION C	:	(Applied Grammar)	
खण्ड: घ	:	भाग I – पठितांश-अवबोधनम् (पठितांश-अवबोधन)	35 अङ्का:
		भाग II – सामान्य: संस्कृतसाहित्यपरिचय: (सामान्य संस्कृत साहित्य परिचय)	10 अङ्का:
SECTION D	:	Part I – Reading Comprehension	
		Part II – General Introduction to Sanskrit Literature	

खण्ड: क (SECTION A) 10 अङ्का:

अपठितांश-अवबोधनम्

अपठितांश-अवबोधन

Unseen Reading Comprehension

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत :

निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर प्रदत्त प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए :

Read the following passage and answer the questions in Sanskrit :

संस्कृतसाहित्ये भारतवर्षस्य गौरवं स्थाने स्थाने वर्णितम् । एषा तु कर्मभूमि: । देवा: अपि अस्य गीतानि गायन्ति । भारतीयसंस्कृते: आधारभूतं गुणद्वयम् अस्ति, त्याग: सेवा च । वयं संग्रहे विश्वासं न कुर्म: । अस्माकं श्रद्धा तु त्यागे एव । सर्वेषु मनुष्येषु एक: एव आत्मा । विविधजातिषु विभक्ता: जना: भारते निवसन्ति । यदि सर्वे स्वार्थभावनाया: त्यागं कुर्यु:, सेवाभावनां स्वीकुर्यु:, तदा अस्माकं देश: पुन: स्वप्राचीनं गौरवपदं प्राप्नुयात् । देशे ऐक्यभावं वर्धयितुं श्रीशंकराचार्य: देशस्य चतुर्षु कोणेषु चत्वारि मठानि स्थापितवान् । एतानि मठानि भारते सांस्कृतिकचेतनाया: प्रसारम् अकुर्वन् । नूनम् आध्यात्मिकता एव अस्य देशस्य अमूल्या सम्पत्ति: । यदि एषा सम्पत्ति: विनश्यति तर्हि मानवताया: एव विनाश: भविष्यति ।

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 4 = 2$

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) श्रीशंकराचार्यः कति मठानि स्थापितवान् ?

(ii) का खलु अस्य देशस्य अमूल्या सम्पत्तिः ?

(iii) अस्माकं श्रद्धा कस्मिन् गुणे वर्तते ?

(iv) वयं कस्मिन् विश्वासं न कुर्मः ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत । $1 \times 2 = 2$

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

(i) भारतीयसंस्कृतेः आधारभूतं गुणद्वयं किम् ?

(ii) अस्माकं देशवासिनः कस्याः भावनायाः त्यागं कुर्युः ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत । $1 \times 4 = 4$

यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed.

(i) 'देवाः अपि अस्य गीतानि गायन्ति' इति वाक्ये 'अस्य' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(ii) 'निवसन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(iii) 'सर्वेषु' इति विशेषणस्य विशेष्यपदं किम् ?

(iv) 'संयुक्ताः' इति पदस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(द) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत । 2

इस अनुच्छेद के लिए समुचित शीर्षक संस्कृत में लिखिए ।

Write a suitable title for this passage in Sanskrit.

खण्डः ख (SECTION B)

15 अङ्काः

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम्

संस्कृत में रचनात्मक कार्य

Writing Skills in Sanskrit

2. भवान् राकेशः । भवतः अनुजः सुरेशः नवमकक्षायां संस्कृतं पठितुं न इच्छति । तं प्रेरयितुं स्वभ्रात्रे लिखिते पत्रे मञ्जूषापदसहायतया रिक्तस्थानानि पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनःलिखत । $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

आप राकेश हैं । आपका छोटा भाई सुरेश नवीं कक्षा में संस्कृत नहीं पढ़ना चाहता । उसको प्रेरित करने के लिए अपने छोटे भाई को लिखे पत्र में मञ्जूषा में दिए गए पदों की सहायता से रिक्त स्थान भरकर पत्र को पुनः उत्तर पुस्तिका में लिखिए ।

You are Rakesh. Your younger brother Suresh does not want to study Sanskrit in class IX. Fill in the blanks in the following letter written by you to your brother with the help of words given in the box to inspire him, and re-write the same in your answer book.

छात्रावासतः,

प्रतिभा विकास विद्यालयः,

__(i)__ ।

प्रिय __(ii)__

सर्वदा __(iii)__ अस्तु । मया पितुः पत्रात् ज्ञातम् यत् भवान् अष्टमकक्षायां प्रथमस्थानं प्राप्तवान् । मम वर्धापनं __(iv)__ । मया एतदपि ज्ञातं यत् __(v)__ इदानीं नवमकक्षायां संस्कृतविषयं स्वीकर्तुं न इच्छति । प्रिय __(vi)__ ! अद्य विश्वे संस्कृतसाहित्यमेव मूल्यरहितां मानवताम् उन्नतेः मार्गम् __(vii)__ समर्थम् । अस्य विज्ञानशास्त्राणि अनुसन्धानस्य __(viii)__ मार्गान् प्रशस्तान् कुर्वन्ति । अतः यदि भवान् किमपि नूतनं कार्यं कर्तुम् इच्छति तर्हि अवश्यमेव संस्कृतमेव स्वीकरोतु ।

पित्रोः चरणेषु मम __(ix)__ निवेदयतु ।

भवताम् अग्रजः,

__(x)__ ।

मञ्जूषा

अनेकान्, प्रदर्शयितुम्, दिल्लीतः, सुरेश, भवान् , भ्रातः, प्रणामाञ्जलिं, राकेशः कल्याणम्, स्वीकरोतु ।

3. मञ्जूषाप्रदत्तशब्दनां सहायतया अधोलिखितां कथां पूरयित्वा कथां पुन: लिखत । $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से निम्नलिखित कथा को पूरा करके पुन: लिखिए ।

Complete the following story with the help of words given in the box and re-write the same.

कथा

महर्षि: भारद्वाज: सर्वदा अध्ययने दत्तचित्त: आश्रमे अतीव श्रमेण __(i)__ पाठयति स्म । स: वृद्ध: जात: । एकस्मिन् दिने __(ii)__ आगत्य महर्षिम् अवदत् – 'भवान् लोकोपकारी, अत: अहम् भवन्तं पुन: __(iii)__ इति करोमि । पुन: शतं वर्षाणि जीवतु ।' महर्षि: पूर्वापेक्षया __(iv)__ अध्ययनं कृत्वा अधिकया निष्ठया शिष्यान् __(v)__ । भगवान् पुन: आगत्य अपृच्छत् – 'पुन: 'युवा' इति करोमि चेत्, किं करिष्यति ?' महर्षि: अवदत् – 'पुन: अधीत्य ज्ञानस्य सम्प्रेषणं __(vi)__ करिष्यामि ।' भगवान् अपृच्छत् – 'किं विवाहादिकं __(vii)__ सुखादिकं नेच्छति भवान् ?' महर्षि: भारद्वाज: उक्तवान् – ' __(viii)__ ! अध्ययनात् अध्यापनात् च अधिक: आनन्द: __(ix)__ ?' भगवान् अवदत् – 'धन्य: भवान् ।' __(x)__ भारतीया संस्कृति: ।

मञ्जूषा

भगवन्, शिष्येभ्य:, शिष्यान्, युवा, कुत:, अधिकाधिकम्, कृत्वा, भगवान्, अध्यापितवान्, धन्या ।

4. संङ्केतपदसूचीसाहाय्येन संस्कृतेन **पञ्च** वाक्येषु वर्षाधिक्येन आगतस्य जलौघस्य वर्णनं कुरुत । $1 \times 5 = 5$

संकेत सूची की सहायता से संस्कृत में **पाँच** वाक्यों में वर्षा की अधिकता से आई हुई बाढ़ का वर्णन कीजिए ।

With the help of given words, describe the scene of flood because of excessive rain in **five** sentences in Sanskrit.

सङ्केतपदसूची

अहोरात्रम्, त्रिदिवसपर्यन्तम्, सर्वत्र, मार्गा:, अवरुद्धा:, नौका:, नागरिकाणां सुरक्षाकृते, पशव: मृता:, वृक्षारूढा:, केचन, चलन्ति, जलमेव दृश्यते, कृषि:, नष्टा इत्यादय: ।

खण्ड: ग (SECTION C) 30 अङ्का:

अनुप्रयुक्त व्याकरणम्

अनुप्रयुक्त व्याकरण

Applied Grammar

5. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिच्छेदं कुरुत । $1 \times 6 = 6$

निम्नलिखित वाक्यों में रेखाङ्कित पदों में सन्धिविच्छेद कीजिए ।

Disjoin Sandhis of the underlined words in the following sentences.

(i) सा मा शान्तिरेधि ।

(ii) एते स्वाध्ययनस्य अंशान् प्रस्तोष्यन्ति ।

(iii) मिहिरेण बहुमूल्या सामग्री सङ्कलिता परन्तु समयाभावात् तस्या: प्रस्तुति: न भविष्यति ।

(iv) सुश्रुतसंहितायां नासिकाया: प्रत्यारोपणं वर्णितम् ।

(v) आधुनिकै: वैज्ञानिकैरपि एवम् मन्यते ।

(vi) अद्य ममोपवास: ।

6. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितसमस्तपदानां विग्रहान् लिखत : $1 \times 6 = 6$

निम्नलिखित वाक्यों में रेखाङ्कित समस्त पदों के विग्रह लिखिए :

Expound the compounds in the underlined words :

(i) वयम् उत्तमशल्यचिकित्सका: भवितुम् इच्छाम: ।

(ii) तत्र अष्टविधं शल्यकार्यं वर्णितम् ।

(iii) सुश्रुतसंहिता अवश्यमेव पठनीया ।

(iv) द्वितीयभाग: जलस्य अन्त: बहि: च विहरति ।

(v) तालिकावादनेन सभागार: पूर्यते ।

(vi) अस्य त्रिपुरस्य यथाक्रमम् भागत्रयं भवेत् ।

7. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकान्तर्गतप्रकृतिं प्रत्ययं च योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत : 1×8=8

निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत प्रकृति और प्रत्यय जोड़कर रिक्त स्थानों को भरिए :

Fill in the blanks in the following sentences by adding suffixes to the roots and words given in the bracket :

(i) हुतं च ________ च सदैव तिष्ठति । (दा + क्त)

(ii) इषव: असंवृत्ताङ्गान् ________ घ्नन्ति । (प्र + विश् + ल्यप्)

(iii) अलम् इदानीं भवान् अतिमात्रम् ________ । (सम् + तप् + तुमुन्)

(iv) यावद् गेहं ________ जानामि । (गम् + क्त्वा)

(v) सम्पन्नम् अशनम् ________ । (अश् + तव्यत्)

(vi) क्षीणा चन्द्रकला इव चारुदत्तस्य ________ शोभते । (दरिद्र + तल्)

(vii) ________ अपि तथैव मन्यन्ते । (विज्ञान + ठक्)

(viii) मत्स्यजीविभि: सर: ________ नीतम् । (निर्मत्स्य + तल्)

8. कोष्ठकात् चित्वा कर्तृपदानुसारं क्रियापदं योजयत । 1×5=5

कोष्ठक से चुनकर कर्ता के अनुसार क्रिया जोड़िए ।

Add verb according to the subject, selecting the appropriate verb from the bracket.

(i) शठा: तथाविधान् _______ । (हन्ति / घ्नन्ति)

(ii) किमेतत् सर्वम् अस्माकं गेहे _______ । (सन्ति / अस्ति)

(iii) अहं पर्वतात् दूरम् आरोप्य पातित: _______ । (अस्मि / अस्ति)

(iv) कुत्र नु खलु अहं दरिद्रं योग्यं जनं _______ । (लभेय / लभेत)

(v) अन्यम् अन्यं _______ भवान् । (निमन्त्रय / निमन्त्रयतु)

अथवा (OR)

अधोलिखितेषु वाक्येषु विशेष्यैः सह मञ्जूषायाः विशेषणपदानि योजयत : $1 \times 5 = 5$

निम्नलिखित वाक्यों में विशेष्यों के साथ मञ्जूषा से चुनकर विशेषण पद जोड़िए :

Add the appropriate adjectives from the box with their qualifying nouns :

(i) न खल्वहं __________ श्रियम् अनुशोचामि ।

(ii) दारिद्र्यं खलु नाम __________ पुरुषस्य सोच्छ्वासं मरणम् ।

(iii) तदैव __________ चारुदत्तस्य दैवकार्यकारणात् गृहीतानि सुमनसः अन्तरीयवासः च ।

(iv) __________ तु पुरुषस्य व्यसनं दारुणतरं मां प्रतिभाति ।

(v) तत्र __________ शल्यकार्यं वर्णितम् ।

मञ्जूषा

तत्रभवतः, अष्टविधं, नष्टां, मनस्विनः गुणरसज्ञस्य ।

9. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठके प्रदत्तशब्दैः सह उपयुक्तविभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत : $1 \times 5 = 5$

निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक में दिए गए शब्दों के साथ उपयुक्त विभक्ति का प्रयोग कर के रिक्त स्थानों को भरिए :

Fill in the blanks in the following sentences, using appropriate case-endings with the words given in the brackets :

(i) राक्षस ! विरम अस्मात् __________ । (दुर्व्यसन)

(ii) अस्मिन् समये किं __________ ? (कौमुदीमहोत्सव)

(iii) कथं स्पर्धते __________ सह दुरात्मा राक्षसः। (अस्मद्)

(iv) अये ! __________ अध्यास्ते वृषलः । (सिंहासन)

(v) न __________ अन्तरा चाणक्यः स्वप्नेऽपि चेष्टते । (प्रयोजन)

खण्डः घ (SECTION D) 35 अङ्काः

भाग I (Part I)

पठितांश-अवबोधनम्

पठितांश-अवबोधन

Reading Comprehension

10. अधोलिखितं गद्यांशं, पद्यांशं, नाट्यांशं च पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत :

निम्नलिखित गद्यांश, पद्यांश और नाट्यांश को पढ़कर उन पर आधारित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए :

Read the following prose-poetry-drama passages and answer the questions based on them in Sanskrit :

(क) **गद्यांशः**

तेषां तत् कुलिशपातोपमं वचः समाकर्ण्य अनागतविधाता सर्वान् मत्स्यान् आहूय इदम् अवदत्-अहो ! श्रुतं भवद्भिः यत् मत्स्यजीविभिः अभिहितम् ? तद् रात्रावपि गम्यतां किञ्चित् निकटं सरः । उक्तं च –

अशक्तैर्बलिनः शत्रोः कर्तव्यं प्रपलायनम् ।

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) कः सर्वान् मत्स्यान् आहूय अवदत् ?

(ii) बलिनः शत्रोः अशक्तैः किं कर्तव्यम् ?

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत । 1

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

मत्स्यजीविनां वचः कीदृशम् आसीत् ?

(इ) यथानिर्देशम् उत्तरत ।

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए ।

Answer as directed.

(i) 'उक्तम्' इति स्थाने किं पदमत्र प्रयुक्तम् ? 1

(ii) 'सर:' इति अस्य पदस्य विशेषणं किम् ? 1

(iii) 'शक्तै:' इत्यस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम् ? 1

(ख) **पद्यांश:**

सत्यमेव जयति नानृतम्,

सत्येन पन्था: विततो देवयान: ।

येनाक्रमन्त्यृषयो ह्याप्तकामा:,

यत्र तत् सत्यस्य परमं निधानम् ।।

प्रश्ना:

(अ) एकपदेन उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) देवयान: पन्था: केन वितत: ?

(ii) किम् एव जयति ?

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत । 1

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

कीदृशा: ऋषय: सत्यस्य मार्गेण गच्छन्ति ?

(इ) यथानिर्देशम् उत्तरत ।

यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed.

(i) 'निधि:' इति स्थाने किं पदमत्र प्रयुक्तम् ? 1

(ii) 'देवयान: ' इति पदं कस्य विशेषणम् ? 1

(iii) 'आक्रमन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ? 1

(ग) **नाट्यांश:**

राजा – (स्वगतम्) अहो राज्यं हि नाम धर्मवृत्तिपरकस्य नृपस्य कृते महत् कष्टदायकम् । दुराध्या हि राजलक्ष्मी: । (प्रकाशम्) आर्य वैहीनरे ! सुगाङ्गमार्गम् आदेशय ।

कञ्चुकी – इत इतो देव: । (नाट्येन परिक्रम्य) अयं प्रासाद: । शनै: आरोहतु देव: ।

राजा – (नाट्येन आरुह्य) आर्य ! अथ अस्मद्वचनात् आघोषित: कुसुमपुरे कौमुदीमहोत्सव: ?

कञ्चुकी – अथ किम् ?

राजा – तत्कथं कौमुदीमहोत्सव: न प्रारब्ध: ?

कञ्चुकी – अथ प्रतिषिद्ध: कौमुदीमहोत्सव: ।

प्रश्ना:

(अ) एकपदेन उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) राजलक्ष्मी: कीदृशी भवति ?

(ii) कुसुमपुरे आघोषितस्य महोत्सवस्य किं नाम ?

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत । 1

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

धार्मिकनृपस्य किं महत्कष्टदायकम् ?

(इ) यथानिर्देशम् उत्तरत । $1 \times 3 = 3$

यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed.

(i) 'आर्य' इति पदं कस्य विशेषणम् ?

(ii) 'अस्मद्' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(iii) 'आरोहतु' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

11. निर्देशानुसारं उत्तरत :

यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed :

(i) 'किं भवान् अर्थविभवं चिन्तयति' इदं वाक्यं क: कं प्रति कथयति ? $1 + 1 = 2$

(ii) 'वृषल ! किमर्थं वयम् आहूता: ?' अस्या: पङ्क्ते: सन्दर्भग्रन्थस्य लेखकस्य च नामनी लिखत । $1 + 1 = 2$

12. प्रत्येकम् अंशस्य कृते प्रदत्तभावार्थत्रयात् शुद्धं भावार्थं चिनुत । **2 + 2 = 4**

प्रत्येक अंश के लिए दिए गए तीन भावार्थों में से शुद्ध भावार्थ चुनिए ।

Three explanations have been given of each line. Pick out the correct one :

(अ) हुतं च दत्तं च सदैव तिष्ठति ।

भावार्थः

(i) यत्किमपि यज्ञाग्नौ आहुतिरूपेण दानरूपेण च दत्तम्, तत् सर्वदा स्थायि भवति ।

(ii) यत्किमपि दीनेभ्यः दत्तम् तत् कदापि न नश्यति ।

(iii) यत् यज्ञाग्नौ दत्तम् तदेव स्थिरं भवति ।

(आ) एको हि दोषो गुणसन्निपाते निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्कः ।

भावार्थः

(i) एकः गुणः दोषसमूहे तथा नश्यति तथा चन्द्रस्य किरणेष्विवाङ्कः ।

(ii) एकः दोषः गुणानां समूहे तथैव अन्तर्हितः भवति यथा चन्द्रस्य किरणेषु कलङ्कः ।

(iii) एकः दोषः गुणानां समूहे तथैव अन्तर्हितः भवति यथा चन्द्रस्य प्रकाशे अङ्कसंख्या ।

अथवा (OR)

अधोलिखितस्य श्लोकस्य प्रदत्तं भावार्थं मञ्जूषाप्रदत्तपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत : $\frac{1}{2} \times 8 = 4$

निम्नलिखित श्लोक के दिए गए भावार्थ को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से पूर्ण करके पुनः लिखिए :

Complete the central idea of the given verse with the help of the words given in the box :

यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते,
निघर्षणच्छेदनतापताडनैः ।
तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते,
त्यागेन शीलेन गुणेन कर्मणा ।।

भावार्थः

यथा सुवर्णस्य __(i)__ पुनः पुनः घर्षणेन, __(ii)__ उष्णीकरणेन, __(iii)__ च क्रियते __(iv)__ मनुष्यस्य परीक्षा अपि जीवने परार्थं __(v)__ शिष्टेन __(vi)__, करुणामुदितामैत्रीत्यादिभिः __(vii)__ शुभैः __(viii)__ च भवति ।

मञ्जूषा

त्यागेन, गुणैः, ताडनेन, परीक्षणम्, तथैव, छेदनेन, कर्मभिः, स्वभावेन ।

13. अधोलिखितस्य श्लोकद्वयस्य प्रदत्तान्वये रिक्तस्थानपूर्तिं कृत्वा पुनः लिखत : **2 + 2 = 4**

निम्नलिखित **दो** श्लोकों के दिए गए अन्वयों में रिक्तस्थानपूर्ति करके पुनः लिखिए :

Complete the following prose-order-renderings of the **two** verses and re-write them :

(अ) अशक्तैर्बलिनः शत्रोः कर्तव्यं प्रपलायनम् ।

आश्रितव्योऽथवा दुर्गः नान्या तेषां गतिर्भवेत् ।।

अन्वयः

अशक्तैः __(i)__ शत्रोः प्रपलायनं कर्तव्यम् । __(ii)__ दुर्गः __(iii)__, तेषाम् __(iv)__ गतिः न भवेत् ।

(आ) निर्वैराः विमुखीभवन्ति सुहृदः स्फीताभवन्त्यापदः ।

पापं कर्म च यत् परैरपि कृतं तत्तस्य सम्भाव्यते ।।

अन्वयः

निर्वैराः __(i)__ विमुखीभवन्ति, __(ii)__ स्फीताः भवन्ति, च __(iii)__ अपि यत् पापम् कर्म कृतं __(iv)__ तस्य सम्भाव्यते ।

14. 'क' स्तम्भस्य वाक्यांशानां 'ख' स्तम्भस्य वाक्यांशैः सह सार्थकमेलनं कृत्वा वाक्यानि पुनः लिखत । **1 × 4 = 4**

'क' स्तम्भ के वाक्यांशों के साथ 'ख' स्तम्भ के वाक्यांशों का सार्थक मिलान करके वाक्यों को पुनः लिखिए ।

Match the sentences of column **'क'** with the suitable sentences of column 'ख' and rewrite them.

	क		**ख**
(i)	उत्तुङ्गपर्वतानाम् उपत्यकाभूमिम्	क.	प्रख्याताः बौद्धमठाः सन्ति ।
(ii)	लेहनगरस्य दक्षिणपूर्वभागे	ख.	आर्यभटेन स्पष्टीकृतम् ।
(iii)	तत्र तु एकं शून्यञ्च	ग.	लद्दाख इति वदन्ति ।
(iv)	'पाई' इत्यस्य मूल्यम्	घ.	द्वे एव संख्ये महत्त्वपूर्णे ।

15. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितशब्दानां प्रसङ्गानुसारं सार्थकम् अर्थं चित्वा लिखत : **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित वाक्यों में रेखाङ्कित शब्दों के प्रसङ्गानुसार सार्थक अर्थ चुनकर लिखिए :

Write the appropriate meanings of underlined words according to the context in the following sentences :

(अ) 'अनेन एव सम्पादिताः युगभेदाः ।'

(i) कलियुगस्य भेदः

(ii) चत्वारः गुणाः

(iii) चतुर्युगाणां भेदाः ।

(आ) 'दीपकः ब्रह्माण्डभाण्डस्य ।'

(i) विश्वसदनस्य

(ii) विश्वे स्तुतिगायकानाम्

(iii) नक्षत्रगणस्य ।

(इ) एष एव अङ्गीकरोति उत्तरं दक्षिणं चायनम् ।

(i) सूर्यदिशा

(ii) सूर्यमार्गः

(iii) चरित्रम् ।

(ई) सूत्रधारः सर्वव्यवहारस्य ।

(i) नटः

(ii) नाटकस्य पात्रम्

(iii) प्रबन्धकः ।

खण्डः घ (SECTION D) — 10 अङ्काः

भाग II (Part II)

सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः

सामान्य संस्कृत साहित्य परिचय

General Introduction to Sanskrit Literature

16. (अ) अधोलिखितकवीनाम् एकैकस्याः कृतेः नाम लिखत : $\frac{1}{2}\times 5 = 2\frac{1}{2}$

निम्नलिखित कवियों की एक एक कृति का नाम लिखिए :

Write the name of one work of each of the following poets :

भारविः, वराहमिहिरः, कौटिल्यः, बौधायनः, भासः ।

(आ) अधोलिखितकृतीनां लेखकानां नामानि लिखत : $\frac{1}{2}\times 5 = 2\frac{1}{2}$

निम्नलिखित कृतियों के लेखकों के नाम लिखिए :

Write the names of the authors of the following works :

कर्णभारम्, पञ्चतन्त्रम्, आर्यभटीयम्, मुद्राराक्षसम्, मनुस्मृतिः ।

17. अधोलिखितकथनेषु मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिः क्रियताम् : 1×5=5

निम्नलिखित कथनों में मञ्जूषा से शब्द चुनकर रिक्तस्थानपूर्ति कीजिए :

Fill in the blanks in the following sentences with the help of words given in the box :

(i) मन्वन्तराणि _______ पञ्चलक्षणेषु एकं लक्षणम् ।

(ii) नाटकं _______ एव एकः भेदः ।

(iii) नाट्यशास्त्रस्य रचयिता _______ आसीत् ।

(iv) व्यावहारिकशिक्षाप्रदानार्थं _______ रचना अभवत् ।

(v) _______ सर्गाणां संख्या अष्टतः अधिका भवेत् ।

मञ्जूषा

भरतः, पुराणस्य, महाकाव्ये, पञ्चतन्त्रस्य, रूपकस्य ।